

Jacek Romanek
(Łosień)

Prasowa kampania propagandowa na rzecz podniesienia sprawności fizycznej wśród obywateli zachodnich obwodów BSRR w latach 1939-1941

Znaczenie prasy polskojęzycznej w propagowaniu wychowania sportowego białoruskiej młodzieży jest bezsporne, nasuwa się jednak pytanie: w jakim stopniu jej działania były skuteczne? Na ile przedstawiany przez nią obraz życia sportowego Białoruskiej SRR odpowiadał rzeczywistości, a na ile został stworzony tylko dla potrzeb propagandy. Trudno jednoznacznie ocenić jej rozmiar, gdyż stanowiła jeden z podstawowych elementów funkcjonowania państwa totalitarnego, będąc istotnym elementem prowadzonej na terenie Zachodniej Białorusi propagandy.

Wraz z zajęciem 17 września 1939 roku części ziem II RP przez Związek Radziecki, przed Zarządem Propagandy i Agitacji przy KC WKP(b) stało niezwykle istotne zadanie: przygotowanie i przeprowadzenie wśród ludności nowo inkorporowanych terenów kampanii na rzecz ich maksymalnego zaangażowania i zespolenia z zamierzeniami politycznymi władz sowieckich. W zaplanowanej z niezwykłą starannością aneksji nowych obszarów jednym z istotnych elementów sowieckiej propagandy wśród społeczeństwa Zachodniej Białorusi stały się kwestie związane z propagowaniem konieczności masowego rozwoju przysposobienia wojskowego oraz wychowania fizycznego — „fizkultury”. Podkreślając nieustannie ciągłą gotowość Armii Czerwonej i społeczeństwa do obrony swej ojczyzny, podsycano wśród ludności widmo groźącego niebezpieczeństwa, kreując wizerunek wroga dążącego do zniszczenia Związku Radzieckiego.

W okresie międzywojennym rozwojem sowieckiego przysposobienia wojskowego zajmowało się towarzystwo *Osoawiachimu*¹. Propagowaniem ma-

¹ Obowiązkowe przysposobienie wojskowe wprowadzono w ZSRR już w 1923 roku, obejmując nim w pierwszej kolejności dzieci i młodzież, a w przyszłości również

sowego uprawiania sportu zajmował się natomiast Centralny Instytut Wychowania Fizycznego. Mimo iż ich cele były podobne, towarzystwo Osoawiachim skupiało się głównie nad szeroko rozumianymi kwestiami przysposobienia wojskowego ze szczególnym uwzględnieniem szkolenia militarnego społeczeństwa². Natomiast kwestie masowego uprawiania sportu odgrywały głównie element propagandowy, pomijając jego aspekt militarny. W propagowaniu masowego rozwoju sportu na terenie Zachodniej Białorusi w latach 1939-1941 szczególną rolę odgrywała prasa. Sport miał spełniać zarówno rolę propagandową jak i mobilizacyjną, przejmując również zadania przysposobienia wojskowego. Pod hasłem masowego współzawodnictwa sportowego prowadzono pracę z zakresu szkolenia wojskowego, co pozwalało zaangażować w prowadzone akcje dużą liczbę obywateli, która nie koniecznie podchodziła entuzjastycznie do celów politycznych nowej władzy.

Włączone po 17 września 1939 roku w skład BSRR obszary należące do II Rzeczypospolitej zwane w historiografii Zachodnią Białorusią stały się szybko terenem wzmożonej akcji propagandowej. Utworzona przez władze sowieckie po 17 września prasa polskojęzyczna stała się doskonałym narzędziem sowietyzacji w latach 1939-1941 ziem północno-wschodnich II RP³. Studiując dokładnie zakres tematyczny poruszany na jej łamach, widać wyraźnie jej ściśle podporządkowanie celom politycznym realizowanym przez władze sowieckie zarówno w polityce międzynarodowej, jak i wewnętrznej Związku Radzieckiego. Jej pierwszym zadaniem było uświadomienie ludności obszarów wschodniej Polski celowości polityki sowieckiej w stosun-

wszystkich pracujących oraz przedpoborowych. Szczególną rolę w tych działaniach odgrywało towarzystwo Osoawiachim (Союз Обществ содействия обороне и авиационно-химическому строительству СССР, w skrócie: Осоавиахим СССР), powstałe na przełomie 1926/1927 roku. Według szacunków polskiej prasy wojskowej w 1935 roku liczyło ono 13 milionów członków. Mimo iż jego głównym celem było propagowanie przysposobienia wojskowego wśród obywateli wszystkich republik sowieckich, równie często wykorzystywano go do propagowania podstaw państwa socjalistycznego, popularyzowania kolektywizacji wsi, kreowania wizerunku wroga zagrażającego narodowi sowieckiemu, szerzenia sportu, zbiórek funduszy na rzecz obrony państwa czy obowiązkowych prac w rolnictwie, przemyśle, czy przy wycince lasów itd. Jednak jego głównym celem była popularyzacja przysposobienia wojskowego wśród obywateli ZSRR. Warto wymienić jego osiągnięcia w dziedzinie lotnictwa i popularyzacji sportu spadochronowego. Przez cały okres międzywojenny Osoawiachim był największą i najlepiej zorganizowaną organizacją tego typu na terenie ZSRR oraz doskonałym narzędziem propagandowym dla władz sowieckich.

² J. Romanek, *Sowieckie przysposobienie wojskowe w ramach „Osoawiachim” w latach 1926-1939*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, nr 9/2005, s. 55-73.

³ B. Bernacki, *Organizacja i funkcjonowanie sowieckiego rynku prasowego na ziemiach północno-wschodnich II RP w latach 1939-1941*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 22/2004, s. 77-111.

ku do zajętych obszarów, uzasadniając agresję potrzebą wyzwolenia ludności Zachodniej Białorusi spod ucisku panowania burżuazyjnej Polski.

Niesiona wraz z Armią Czerwoną „wolność i równość” wszystkich obywateli wskazywała na konieczność ich uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia państwa, podkreślając wręcz, iż od ich zaangażowania zależy los ich nowej ojczyzny. Oczywiście, o stopniu oraz kierunku tego zaangażowania decydowała partia. W jej ocenie czynny udział w wychowaniu fizycznym był dla mieszkańców Zachodniej Białorusi oznaką wolności, której nie mieli w II RP⁴. Dla uświadomienia nowo wcielonym do „sowieckiego raj” ich obowiązków wprowadzono system prasowy, mający ułatwić nowej władzy kierowanie masami. Prowadzone nieustannie na łamach prasy kampanie propagandowe nie były niczym nowym. Opierały się one na systemie sprawdzonym już przez władze sowieckie w całym okresie międzywojennym i sięgały propagandy okresu wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., w którym już od 1920 r. istniał litewsko-białoruski oddział propagandy i agitacji, na czele którego stał W. Mickiawiczus-Kapsukas⁵.

Analizując wychodzącą wówczas prasę można wyodrębnić szereg kampanii propagandowych dotyczących aktualnych wydarzeń politycznych i gospodarczych w ZSRR, a związanych bezpośrednio z zamierzeniami władz komunistycznych. Wszystkie one miały charakter masowy i stanowiły element składowy sowietyzacji społeczeństwa. Podobnie było w przypadku kampanii związanej z uzasadnieniem sowieckiej agresji na Finlandię⁶, przebiegiem działań wojennych w Europie Zachodniej, propagandą antypolską czy antyreligijną. W przypadku tej ostatniej nieprzypadkowym elementem była organizacja w dni świąteczne masowych imprez sportowych.

Niezwykle intensywną formę przybrała natomiast kampania przedwyborcza w celu przyłączenia Białorusi Zachodniej do ZSRR⁷. Jest ona o tyle istotna, ponieważ system propagandy przedwyborczej realizowany przez władze komunistyczne w Polsce po zakończeniu II wojny światowej trudno zrozumieć bez zapoznania się z technikami kampanii przedwyborczej stosowanymi przez władze sowieckie w wyborach do zgromadzenia ludowego na terenie Zachodniej Białorusi czy Ukrainy.

Niezwykle istotną kwestią była kampania związana z kreowaniem zagrożenia ze strony państw kapitalistycznych, a tym samym z koniecznością

⁴ M. Brakier, *Czem było wychowanie fizyczne na Białorusi Zachodniej*, „Wolna Praca” nr 35, 1.01.1940, s. 4.

⁵ Г. З. Кучерова, *Большевистская печатная пропаганда в войсках и тылу противника 1917-1920*, Ростов 1989, s. 51.

⁶ B. Bernacki, *Wojna zimowa (1939-1940) w radzieckiej okupacyjnej prasie polskojęzycznej na Białostocczyźnie*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 18/2002, s. 131-144.

⁷ D. R. Marples, *Historia ZSRR od rewolucji do rozpadu*, Wrocław 2006, s. 163.

rozwoju systemu przysposobienia wojskowego i masowego uprawiania sportu wśród młodzieży, jak i wszystkich pracujących obywateli zachodnich obwodów BSRR. W tej dziedzinie opierano się na założeniach funkcjonujących w ZSRR przez cały okres międzywojenny⁸. Mimo iż fizykultura wśród obywateli sowieckich została powiązana z działalnością towarzystwa Osoawiachimu, to była ruchem sportowym ściśle związanym z polityką i życiem gospodarczym kraju, wykraczającym znacznie poza ramy samego przysposobienia wojskowego, opartym na idei współzawodnictwa w duchu państwa socjalistycznego. W latach trzydziestych władze sowieckie wręcz kreowały model obywatela sportowca zaangażowanego w potrzebę obrony swej socjalistycznej ojczyzny. W rzeczywistości propagowanie na łamach prasy masowego uprawiania sportu miało ściśle mobilizacyjny aspekt, zwłaszcza w odniesieniu do zbliżającej się wojny. „Sztandar Wolności” pisał wręcz: „Lud radziecki miłuje swoją Ojczyznę. Miliony ludzi dokonuje wielkiego wysiłku fizycznego i umysłowego dla dobra swego socjalistycznego państwa (...). Zwycięstwo socjalizmu w ZSRR stworzyło odpowiednie warunki dla niesłychanego wzrostu i rozwoju kultury fizycznej. Sport stał się pierwszą potrzebą mas pracujących naszej pięknej ojczyzny”⁹. Przedstawiając ludności potrzebę uprawiania sportu, przedstawiano ją jako dobro dane wolnym i szczęśliwym obywatelom, a nie jako obowiązek. „Milionowe masy ludu pracującego miast i wsi systematycznie uprawiają różne dziedziny sportu i gimnastyki, zdobywając normy GTO. (...) Sport dlatego przybrał tak wielkie rozmiary, że lud nasz lubi go i rozumie jego znaczenie”¹⁰.

Zaangażowanie władz w rozbudowę systemu fizykultury przedstawiano zawsze jako odpowiedź władz państwowych na ogromne zapotrzebowanie tego typu działań zarówno wśród młodzieży, jak i ludności pracującej. To ona zawsze występowała z inicjatywą tworzenia kół gimnastycznych, drużyn czy organizowania zawodów sportowych, rozumiejąc fakt, iż to przed nią stał obowiązek obrony socjalistycznej ojczyzny, który wymagał nieustannych ćwiczeń i przygotowań¹¹. W rzeczywistości większe zwrócenie uwagi na konieczność podniesienia sprawności obywateli, jako przyszłych żołnierzy Armii Czerwonej, nastąpiło po doświadczeniach wojny radziecko-fińskiej (zimowej) w l. 1939-1940.

Podobnie jak w całej gospodarce tak i w rozwoju kultury fizycznej istotnym elementem sowieckiego przygotowania obywateli do pracy na rzecz ob-

⁸ J. Romanek, *Sowieckie przysposobienie wojskowe...*, s. 55-58.

⁹ *Sport — to poważna sprawa o znaczeniu państwowym*, „Sztandar Wolności” nr 122, 27.05.1941, s. 1.

¹⁰ Tamże.

¹¹ *Przed masowymi biegami na przełaj*, „Sztandar Wolności” nr 106, 8.05.1941, s. 4.

rony państwa było współzawodnictwo sportowe, którego nieodzownym wyznacznikiem stało się zdobywanie przez poszczególne drużyny odznaki GPO¹².

Organizacja zawodów sportowych zawsze była podporządkowana założeniom KC WLKZM Związku Radzieckiego, realizowanych na terenie republik związkowych przez miejskie lub rejonowe komitety wychowania fizycznego i sportu, które były odpowiedzialne za organizację i rozwój rywalizacji sportowych we wszystkich instytucjach państwowych. W skład komitetów wychowania fizycznego i sportu, oprócz przedstawicieli władz politycznych, wchodził przedstawiciel i instruktorzy lokalnych drużyn sportowych. Do obowiązków lokalnych komitetów kultury fizycznej należało zatwierdzenie planu pracy sportowej na kolejne sezony sportowe oraz organizacja sekcji sportowych.

Przykładem może być łomżyński komitet sportowy, w którym w 1940 r. wydzielono następujące sekcje: łyżwiarską, gier sportowych, lekkiej atletyki, fechtunku, gimnastyki, ciężkiej atletyki oraz motorową¹³. W podobny sposób zostały zorganizowane sekcje sportowe na pozostałym obszarze Zachodniej Białorusi. Obowiązkiem udziału w zawodach objęto wszystkie grupy społeczne, tak jak to miało miejsce podczas przeprowadzonego w grudniu 1940 r. w Białymstoku marszu bojowego, w którym obok młodzieży i komsomolców udział wzięli kolejarze, pracownicy łączności, milicjanci i studenci¹⁴. Przeprowadzone wówczas między innymi w Białymstoku, Pińsku i Prużanach marsze sportowe zgromadziły na starcie około 356 drużyn, z czego 98 stanowiły drużyny kobiece¹⁵. W podobnych marszach w Mińsku wzięło udział ponad 10 000 osób¹⁶. Pozwalało to prasie kreować obraz sportu jako ruchu masowego angażującego wszystkich obywateli, zwłaszcza że władze sowieckie czyniły duże wysiłki, aby prasa była dostępna dla szerokiego grona czytelników w zachodnich obwodach BSRR¹⁷.

Miejscem ożywionej działalności propagandowo-sportowej były przede wszystkim szkoły, zarówno w okresie roku szkolnego, jak i podczas ferii

¹² GPO — Gotów do Pracy i Obrony — był odpowiednikiem funkcjonującego w okresie międzywojennym w ZSRR znaczka GTO — „Готов к Труд и Обороне” (bądź gotów do pracy i obrony). Był to specjalny znaczek sportowy, ściśle związany z regulaminem, przewidującym obok zaprawy ogólnosportowej i przysposobienia wojskowego, obowiązek „udarniczenia” (przodownictwa) w swej dziedzinie pracy. Wszystkie zasady rozwijania kultury fizycznej obowiązywały zarówno w fabrykach, szkołach, wojsku, jak i biurach; *Fabryka waty przygotowuje się do egzaminu na znaczek „GPO”*, „Wolna Łomża” nr 48, 27.04.1941, s. 1.

¹³ *Zebranie miejskiego aktywów sportowego*, „Wolna Łomża” nr 101, 27.10.1940, s. 2.

¹⁴ I. Klinow, *Marsz bojowej młodości*, „Wolna Praca” nr 145, 25.12.1940, s. 3.

¹⁵ *Masowy marsz typu wojskowego*, „Sztandar Wolności” nr 70, 25.12.1940, s. 4.

¹⁶ W. Wasiukiewicz, *Marsz typu wojskowego młodzieży Mińska*, „Sztandar Wolności” nr 69, 24.12.1940, s. 2.

¹⁷ B. Bernacki, *Organizacja i funkcjonowanie...*, s. 83.

czy wakacji¹⁸. Kierownictwo organizowanych na ich terenie kół sportowych, chcąc zachęcić młodzież do uczestnictwa w prowadzonych zajęciach, podkreślało, iż zarówno treningi, jak i organizowane imprezy będą bezpłatne dla wszystkich uczniów i uczennic¹⁹. Zapewniano uczniom, stosownie do pory roku oraz posiadanych możliwości, dużą różnorodność zajęć sportowych w ramach sekcji narciarstwa, łyżwiarstwa, boksu, ping-ponga czy nawet ju-jitsu²⁰. Do dyspozycji kół sportowych oddawano zarówno gazetkę szkolną, jak również — tak jak w przypadku Mińska — radio, które nadało poranną gimnastykę radiową²¹.

Organizowane wiosną 1941 roku współzawodnictwo gimnastyczne stanowiło część programu przygotowania sportowo-wojskowego młodzieży radzieckiej do organizowanych z okazji obchodów święta Pierwszego Maja ogólnozwiązkowych zawodów sportowych²². Do organizowania wielotysięcznych zawodów sportowych z upodobaniem wykorzystywano, podobnie jak w innych dziedzinach funkcjonowania państwa, święta i rocznice państwowe. Takimi uroczystościami były kolejne rocznice rewolucji czy powstania Armii Czerwonej, choć równie często zawody sportowe towarzyszyły wszelkim uroczystościom szkolnym i pracowniczym. Organizowane je z doskonale wyreżyserowaną oprawą propagandową. Masowe uczestnictwo ludności sowieckiej w zawodach sportowych było demonstracją siły państwa oraz poparciem jego polityki przez społeczeństwo. Władze sowieckie nigdy nie kryły, iż stanowią one element szeroko rozumianego przysposobienia wojskowego.

Zgodnie z uchwałą KC WLKZM w Mińsku w dniach od 6 do 20 kwietnia 1941 roku zorganizowano zawody gimnastyczne organizacji komsomolskich i młodzieży niezrzeszonej. Miały one na celu przeprowadzenie współzawodnictwa sportowego między organizacjami komsomolskimi Łotewskiej i Białoruskiej SRR. Prowadzone na zasadach socjalistycznego współzawodnictwa zawody odzwierciedlały cechy charakterystyczne dla sowieckiej gospodarki, w których zwycięzcą — jak pisała prasa — „okaże się ta organizacja, która osiągnie maksymalny udział w zawodach gimnastycznych komsomolców i młodzieży oraz osiągnie najwyższe wskaźniki jakościowe”²³.

¹⁸ *Młodzież Brześcia w czasie ferii*, „Sztandar Wolności” nr 5, 7.01.1941, s. 4.

¹⁹ *Z pracy Koła Sportowego szkoły średniej Nr 1*, „Wolna Łomża” nr 9, 21.01.1940, s. 4; *Zawody gimnastyczne przeprowadzimy w sposób zorganizowany*, „Sztandar Wolności” nr 82, 6.04.1941, s. 1.

²⁰ *Z pracy Koła Sportowego szkoły średniej Nr 1*, „Wolna Łomża” nr 9, 21.01.1940, s. 4.

²¹ *Sport — to poważna sprawa o znaczeniu państwowym*, „Sztandar Wolności” nr 122, 27.05.1941, s. 1.

²² *Przed masowymi zawodami gimnastycznymi*, „Sztandar Wolności” nr 74, 28.03.1941, s. 4.

²³ *Socjalistyczne współzawodnictwo komsomolców Białorusi i Łotwy*, „Sztandar Wolności” nr 82, 6.04.1941, s. 1.

Stanowiły one jednak istotny element przygotowania fizycznych rezerw dla Armii Czerwonej²⁴. Udział w zawodach zgłosiło 1 875 drużyn liczących 6 690 komsomolców i 9 830 młodzieży niezrzeszonej²⁵. Z terenu obwodu białostockiego zgłosiło się 437 drużyn liczących 4 370 sportowców. Przygotowania w tym obwodzie prowadzono na zasadzie współzawodnictwa międzyzakładowego polegającego na wystawieniu do zawodów jak największej liczby 10-osobowych drużyn. „Sztandar Wolności” informował wręcz o przygotowywaniu do zawodów około 25 tysięcy sportowców²⁶. Natomiast w Grodnie, gdzie utworzono 205 drużyn z 1 885 sportowcami, udział w organizowanych zawodach zgłosiło łącznie ponad 3 000 uczestników²⁷. W rejonie nieświeskim zorganizowano na czas zawodów 150 drużyn.

Częstą formą propagowania sportu były przygotowywane przez szkoły pokazy gimnastyczne powiązane wielokrotnie z zawodami sportowymi, w których rywalizowały poszczególne szkoły, zarówno w grach zespołowych, jak i indywidualnych. Jak informowano, wśród biorących udział w akademiach sportowych byli zarówno chłopcy, jak i dziewczęta, a same zawody gromadziły zawsze dużą liczbę widzów²⁸. Do upowszechniania współzawodnictwa sportowego służyły również publikowane na łamach prasy sprawozdania z osiągniętych wyników wraz z nazwiskami najlepszych sportowców, drużyn, organizacji lub szkół. Dzień sportowca przedstawiano jako święto młodości, siły i piękna, zachęcając do jego uczczenia masowymi pochodami, sztafetami oraz przeglądami wojenno-sportowymi²⁹. Nieodzownym elementem organizowanych zawodów stały się gry wojenne przeznaczone dla dzieci i młodzieży³⁰. Prowadzone one były w formie ćwiczeń lub inscenizacji bitew, których przygotowaniem, jak również przebiegiem, zajmowali się oficerowie Armii Czerwonej.

²⁴ *Zawody gimnastyczne przeprowadzimy w sposób zorganizowany*, „Sztandar Wolności” nr 82, 6.04.1941, s. 1.

²⁵ *O wzorową organizację zawodów gimnastycznych*, „Sztandar Wolności” nr 83, 8.04.1941, s. 2.

²⁶ *Przed masowymi zawodami gimnastycznymi*, „Sztandar Wolności” nr 74, 28.03.1941, s. 4.

²⁷ *O wzorową organizację zawodów gimnastycznych*, „Sztandar Wolności” nr 83, 8.04.1941, s. 2.

²⁸ J. Czerkowski, *Otwarcie letniego sezonu sportowego*, „Wolna Łomża” nr 66, 12.06.1941, s. 4; I. Klinow, *Marsz bojowej młodości*, „Wolna Praca” nr 145, 25.12.1940, s. 3; M. Brakier, *Początek sezonu sportowego w Białymstoku*, „Wolna Praca” nr 64, 30.05.1941, s. 1.

²⁹ *O masowy rozwój sportu*, „Wolna Praca” nr 58, 16.05.1941, s. 1.

³⁰ G. Pawłow, *Szkolny pokaz gimnastyczny*, „Sztandar Wolności” nr 19, 24.01.1941, s. 4; *Przygotowanie do biegu narciarskiego*, „Sztandar Wolności” nr 20, 25.01.1941, s. 4; *O masowy rozwój sportu*, „Wolna Praca” nr 58, 16.05.1941, s. 1; „*Do szturm*” — *wojskowa gra mińskiej młodzieży szkolnej*, „Sztandar Wolności” nr 13, 16.01.1941, s. 4; *Młodzież Brześcia w czasie ferii*, „Sztandar Wolności” nr 5, 7.01.1941, s. 4.

Według przedstawionego na łamach „Sztandaru Wolności” planu imprez sportowych na wiosnę 1941 roku przewidziano w nim współzawodnictwo gimnastyczne oraz biegi przełajowe zarówno młodzieży, jak i ludności pracującej. Zaplanowane na 18-29 maja i 1-16 czerwca 1941 roku współzawodnictwo gimnastyczne miało się odbyć pod hasłem świętowania Dnia Prasy Bolszewickiej³¹, w którym, w ocenie prasy, na terenie republik związkowych wzięło udział około 1 136 660 osób³².

Szczególnie rozpowszechnioną formą uprawiania sportu wśród młodzieży białoruskiej były zawody lub pokazy gimnastyczne. Na przykład w styczniu 1941 r. w szkolnych pokazach gimnastycznych w Brześciu wzięło udział 180 uczniów³³. Jak informowała sowiecka prasa, w zakończonych wiosną 1941 r. zawodach gimnastycznych na terenie BSRR wzięło udział około 493 tysięcy młodzieży szkolnej³⁴. Zapewniano jednocześnie, iż osiągnięciom sportowym sprzyja odpowiednio przygotowane zaplecze techniczno-sportowe w szkołach, czego rezultatem był fakt, iż zdecydowaną większość biorących udział w zawodach stanowili właśnie uczniowie. Rozpoczynając letni sezon sportowy na stadionie „Dynamo” w Łomży w dniu 8 i 15 czerwca 1941 r. przeprowadzono zawody lekkoatletyczne i rozgrywki futbolowe. Główny punkt rozgrywek sportowych, tak jak w każdym przypadku, stanowiły biegi na dystansie 100, 200, 400 i 800 metrów. Dodatkowo zorganizowane zostały skoki o tyczce, mecze siatkówki i piłki nożnej oraz rzut granatem³⁵. Jak podkreślano na łamach prasy obwodu białostockiego, dużą popularnością cieszyła się piłka nożna, w której rozgrywkach uczestniczyło 60 drużyn³⁶. Podobnie jak w innych przypadkach nie obyło się bez krytyki organizacji i przygotowania stadionu do zawodów, zarzucając organizatorom niedbałość i brak zainteresowania przy ich organizowaniu³⁷.

Szczególnie upowszechnianym rodzajem sportów zarówno letnich, jak i zimowych były biegi nie wymagające od władz sportowych szczególnego zainteresowania oraz sprzętu. W inauguracyjnych letni sezon sportowy zawodach lekkoatletycznych w Białymstoku w dniu 25 maja 1941 r. oprócz

³¹ *Przed masowymi biegami na przełaj*, „Sztandar Wolności” nr 106, 8.05.1941, s. 4.

³² *Ze Związku Radzieckiego*, „Wolna Łomża” nr 42, 13.04.1940, s. 1.

³³ *Szkolny pokaz gimnastyczny*, „Sztandar Wolności” nr 19, 24.01.1941, s. 4.

³⁴ *Przed masowymi biegami na przełaj*, „Sztandar Wolności” nr 106, 8.05.1941, s. 4; *Sport — to poważna sprawa o znaczeniu państwowym*, „Sztandar Wolności” nr 122, 27.05.1941, s. 1.

³⁵ J. Czerkowski, *Otwarcie letniego sezonu sportowego*, „Wolna Łomża” nr 66, 12.06.1941, s. 4; J. Czerkowski, *Zawody sportowe na zakończenie roku szkolnego*, „Wolna Łomża” nr 70, 16.06.1941, s. 4.

³⁶ *O masowy rozwój sportu*, „Wolna Praca” nr 58, 16.05.1941, s. 1.

³⁷ J. Czerkowski, *Otwarcie letniego sezonu sportowego*, „Wolna Łomża” nr 66, 12.06.1941, s. 4.

gier zespołowych przeprowadzono biegi na dystansie 5 kilometrów³⁸. Na terenie obwodu białostockiego nakazano zorganizować w takich miastach, jak Grodno, Łomża, Wołkowysk czy Grajewo, stacje wodne w celu rozwoju sportów wodnych, które, jak zwracano uwagę w prasie, rozwijały się bardzo słabo, podobnie jak sport rowerowy³⁹. Wszystkie one były związane z koniecznością przygotowania wojennego młodzieży. Jak podkreślano na łamach wydawanej w Białymstoku „Wolnej Pracy” czy „Nowego Życia” każdy sportowiec oprócz bycia dobrym biegaczem, piłkarzem czy pływakiem powinien umieć celnie strzelać, rzucać granatem, władać karabinem i posiadać niezbędne w warunkach wojennych wiadomości z topografii i sygnalizacji⁴⁰. Do uczestnictwa w zawodach zobowiązana była nie tylko młodzież szkolna, czy robotnicy ale również członkowie kolchozów. W 1939 roku chłopci stanowili największą grupę społeczną BSRR liczącą około 80 procent ogółu ludności⁴¹. W wyniku intensywnej kolektywizacji lat trzydziestych zdecydowana większość gospodarstw została upaństwowiona⁴². Pozwoliło to władzom sowieckim na podporządkowanie własnym celom żywiou chłopskiego, a następnie również większe ich zaangażowanie w rozwój sowieckiej fizykultury. Organizując konne zawody sportowe między kolchozami, zachęcano do tworzenia grup „jeźdźców woroszyłowskich” oraz popularyzację jazdy konnej i hodowli koni⁴³. Mimo starań wciągnięcia do współzawodnictwa sportowego jak największej liczby chłopów, zdecydowana ich większość pozostała bierna, a największą frekwencją cieszyły się miejskie ośrodki sportowe.

Wobec niepowodzeń militarnych w wojnie zimowej (1939-1940)⁴⁴, a wręcz klęski Armii Czerwonej, prasa polskojęzyczna rozpoczęła wzmożoną kampanię na rzecz rozwoju sportów zimowych, a w szczególności narciarstwa oraz przełajowych marszów zimowych. Bez wątpienia aspekt militarny prowadzonych zajęć nie odgrywał w pierwszym etapie decydującej roli. Znacznie ważniejszą kwestią w zamierzeniach władz sowieckich stała się potrzeba większej mobilizacji społeczeństwa wobec docierających z frontu wiadomości. Wzmożona kampania w propagowaniu sportów zimowych jednak przypadła dopiero na początek 1941 roku, angażując zarówno mło-

³⁸ M. Brakier, *Początek sezonu sportowego w Białymstoku*, „Wolna Praca” nr 64, 30.05.1941, s. 1.

³⁹ *O masowy rozwój sportu*, „Wolna Praca” nr 58, 16.05.1941, s. 1.

⁴⁰ Tamże; *Jeszcze bardziej uaktywnić pracę masowo-obronną*, „Nowe Życie” nr 41, 29.05.1941, s. 1.

⁴¹ E. Mironowicz, *Białoruś*, Warszawa 1999, s. 72-73.

⁴² Tamże, s. 72-77; E. Mironowicz, *Kształtowanie się struktury narodowościowej w BSRR (1921-1939)*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 22/2004, s. 51-53.

⁴³ *O masowy rozwój sportu*, „Wolna Praca” nr 58, 16.05.1941, s. 1.

⁴⁴ Zobacz: B. Piotrkowski, *Wojna radziecko-fińska (zimowa) 1939-1940. Legendy, nie-domówienia, realia*, Poznań 1997.

dzień, robotników oraz chłopów z całego obszaru BSR⁴⁵. Prowadzono ją pod hasłem należytego przygotowania się do mającego się odbyć w dniu 23 lutego Wszechzwiązkowego Biegu Komsomolskiego im. XXIII Rocznicy Armii Czerwonej⁴⁶.

W okresie między 3 a 23 stycznia 1941 roku zorganizowano zawody narciarskie dla związków zawodowych na dystansie 5, 10 i 30 kilometrów pod hasłem „Wszyscy na narty”⁴⁷. Udział w zawodach wzięli przedstawiciele wszystkich zakładów przemysłowych, przedsiębiorstw i związków zawodowych Mińska w liczbie, według prasy, około 10 tysięcy osób. Zawody poprzedziła intensywna kampania propagandowa na rzecz należytego przygotowania samych zawodów jak również mających wziąć w nich udział zawodników. Organizowane na terenie Mińska treningi narciarskie zgromadziły głównie pracowników miejscowych zakładów przemysłowych oraz młodzież, zachęcaną do zdobycia odznaki GTO⁴⁸. Agitacją sportową objęto również młodzież chłopską i pracowników kolchozów, którzy trenowali biegi narciarskie na dystansie 10 km dla mężczyzn i 3 km dla kobiet⁴⁹.

Biegi otwierały cykl imprez sportowych związanych z krzewieniem wśród obywateli potrzeby obrony ojczyzny. Od 10 stycznia 1941 roku rozpoczęto zawody narciarskie między komsomolskimi organizacjami z 40 obwodów i republik całego ZSRR. Według sowieckich ocen miało w nich wziąć udział ponad 200 tysięcy pięcioosobowych drużyn narciarskich⁵⁰. Podobnie jak wszystkie zawody sportowe, musiały one zawierać elementy związane z przysposobieniem wojskowym, do których zaliczano naukę strzelania, rzucanie granatem oraz marsze w maskach przeciwwgazowych.

W prowadzonej na łamach „Wolnej Pracy” agitacji na rzecz rozwoju sportu narciarskiego w obwodzie białostockim twierdzono, iż „narty stały się w naszym kraju najbardziej masowym i ulubionym rodzajem sportu zimowego”⁵¹, stanowiąc najlepszy czynnik kształtujący młodych patriotów sowiec-

⁴⁵ *Narciarskie biegi kolchoźników*, „Sztandar Wolności” nr 15, 18.01.1941, s. 4; *W KC WLKZM*, „Sztandar Wolności” nr 26, 1.02.1941, s. 4.

⁴⁶ S. Szylenko, *Przygotowania do powszechnego biegu narciarskiego Czerwonej Armii*, „Sztandar Wolności” nr 15, 18.01.1941, s. 4; *Przygotowania do biegu narciarskiego imienia XXIII rocznicy Armii Czerwonej*, „Sztandar Wolności” nr 16, 19.01.1941, s. 4.

⁴⁷ *Przed wszechzwiązkowymi zawodami narciarskimi związków zawodowych*, „Sztandar Wolności” nr 5, 7.01.1941, s. 4.

⁴⁸ *Narciarze w dniu 12 stycznia*, „Sztandar Wolności” nr 13, 16.01.1941, s. 4; *18 tysięcy uczestników krosu komsomolskiego*, „Sztandar Wolności” nr 34, 11.02.1941, s. 4; *Zdają normy na otrzymanie odznak przysposobienia wojskowo-obronnego*, „Sztandar Wolności” nr 12, 15.01.1941, s. 4.

⁴⁹ *Narciarski bieg kolchoźników*, „Sztandar Wolności” nr 15, 18.01.1941, s. 4.

⁵⁰ *Narciarskie zawody komsomolców*, „Sztandar Wolności” nr 12/15.01.1941, s. 4.

⁵¹ A. Gawriczkow, *Należy pierwszorzędnie opanować sport narciarski*, „Wolna Praca” nr 4, 10.01.1941, s. 3.

kich do pracy w Armii Czerwonej. Dlatego nieodzownymi elementami w szkoleniu narciarskim były typowo wojskowe zajęcia — obowiązkowa nauka strzelania czy umiejętność maskowania⁵².

Organizacją zawodów narciarskich objęto wszystkie obwody wchodzące w skład BSR. Od 2 lutego 1941 r. rozpoczęto komsomolskie zawody narciarskie pod hasłem „Opanować sport narciarski”. Według przedstawianych w prasie opinii miało w nich wziąć udział 90 tysięcy zawodników. Tylko w rejonie obwodu brzeskiego przygotowania do mających się odbyć biegów prowadziło 1 179 drużyn narciarskich⁵³. Efektem ich przygotowań było zdanie przez 6 896 komsomolców i młodzieży niezrzeszonej norm na GTO w marszu pieszym⁵⁴. Obwód miński w zawodach wystawił 3 104 drużyn, mohylewski — 2 926, baranowicki — 1 186, białostocki — 950, brzeski — 713, a wilejski — 812⁵⁵. Przewidziana dla mężczyzn trasa miała wynosić 10 i 20 kilometrów, natomiast dla kobiet odpowiednio 3 i 5 kilometrów. Przygotowania do zapowiadanego krosu narciarskiego były nieustannie relacjonowane przez prasę, wskazującą na stały wzrost liczby przygotowujących się zawodników, tak jak było w przypadku obwodu baranowickiego, gdzie w niespełna tydzień liczba zgłoszonych drużyn zwiększyła się z 1 186 do 1 700⁵⁶. Jednak najwyraźniej o charakterze organizowanych zawodów świadczyła zamieszczona w prasie informacja mówiąca, że „komsomolskie biegi narciarskie imienia XXIII rocznicy Armii Czerwonej powinny wypaść pod każdym względem imponująco, powinny wykazać, że młodzież radziecka zdaje sobie sprawę z wielkiego znaczenia przysposobienia wojskowo-obronnego w czasie obecnym”⁵⁷.

Zorganizowany w dniu 9 lutego 1941 roku w Łomży bieg narciarski na trasie 10 kilometrów oraz marsz pieszy, w których udział wzięli zawodnicy organizacji sportowych „Spartak” i „Dynamo”, młodzież szkolna oraz pracownicy fabryki maszyn rolniczych, wykazał niskie przygotowanie organizacyjne samych zawodów. Jak podkreślano w prasie, zawody miały charakter przeglądu pracy wojskowo-sportowej organizacji komsomolskich oraz przygotowania sportowego młodzieży sowieckiej⁵⁸. Ich przebieg, a w szcze-

⁵² Tamże.

⁵³ *Przygotowania do biegu narciarskiego imienia XXIII rocznicy Armii Czerwonej*, „Sztandar Wolności” nr 16, 19.01.1941, s. 4.

⁵⁴ M. Aleksiejew, *Obwód brzeski przed zawodami narciarskimi imienia XXIII rocznicy Armii Czerwonej*, „Sztandar Wolności” nr 25, 31.01.1941, s. 4.

⁵⁵ *2-go lutego rozpoczęcie komsomolskich zawodów narciarskich*, „Sztandar Wolności” nr 21, 26.01.1941, s. 1.

⁵⁶ *Obwód baranowicki w przededniu krosu komsomolskiego im. XXIII rocznicy Armii Czerwonej*, „Sztandar Wolności” nr 26, 1.02.1941, s. 4.

⁵⁷ *2-go lutego rozpoczęcie komsomolskich zawodów narciarskich*, „Sztandar Wolności” nr 21, 26.01.1941, s. 1.

⁵⁸ Domański, *Obrazki z zawodów sportowych*, „Wolna Łomża” nr 18, 16.02.1941, s. 4.

gólności organizacja pieszych marszów wskazywały na małe zainteresowanie, a wręcz jego brak u osób odpowiedzialnych za kwestie organizacyjne. Wielu kierowników komsomolskich organizacji sportowych nie interesowało się zupełnie popularyzacją kultury fizycznej wśród młodzieży, co było widoczne zwłaszcza w braku sprzętu sportowego⁵⁹. W ocenie prasowej przeprowadzonych zawodów pisano: „Obrazków takich można opisać więcej, ale i te powinny wystarczyć do tego, by Rejkom LSKZM, organizując marsz, poświęcony XXIII rocznicy Armii Czerwonej dokładnie wyznaczył trasę marszu, dobrał odpowiednich ludzi na sędziów i kontrolerów i t.p.”⁶⁰. O złej organizacji zawodów oraz braku zainteresowania władz sportowych prowadzeniem zajęć informowano jeszcze wielokrotnie na łamach prasy.

Luty 1941 roku stał się miesiącem największej liczby przeprowadzonych zawodów sportowych. Według informacji prasowych tylko 9 lutego na terenie 15 rejonów obwodu baranowickiego w biegu na przełaj uczestniczyło 10 600 osób, a w całych zawodach udział wzięło nawet 18 000 osób. Według prasy najlepiej przeprowadzonymi zawodami był kros narciarski w rejonie kleckim, w którym uczestniczyło 1 545 osób oraz w rejonie lidzkim z 1 455 uczestnikami⁶¹. W tym samym czasie w rejonie nieświeskim na starcie stanęło 600 osób, natomiast w rejonie łachowickim zaledwie 120 osób.

Zgodnie z informacjami prasy białoruskiej pierwszego dnia zawodów, poświęconych rocznicy Armii Czerwonej, w dniu 9 lutego 1941 r. na starcie stanęło 120 tysięcy narciarzy i uczestników marszu pieszego⁶². Największą liczbę zawodników wystawił obwód miński — 21 567 osób, następnie obwód białostocki — 16 020, mohylewski — 16 000, baranowicki — 14 280. Jak podawała prasa, była to odpowiedź białoruskiej młodzieży na podkreślaną przez władzę konieczność zwrócenia równomiernej uwagi zarówno na ogólne, jak i sportowe wychowanie młodzieży⁶³.

W zimowym sezonie sportowym 1940/1941 w obwodzie białostockim przeprowadzono 19 masowych imprez sportowych, w których wzięło udział 90 450 osób⁶⁴. Największą liczbę uczestników skupiły zawody narciarskie związków zawodowych oraz komsomołu, w których wzięło udział około 45 tys. osób. Prasa białostocka wielkie zainteresowanie sportami zimowymi obywateli tego obwodu przedstawiała jako przejaw wzrastającego dobrobytu oraz równości wszystkich obywateli, podkreślając, iż „w warunkach

⁵⁹ *Młodzież garnie się do sportu*, „Sztandar Wolności” nr 57, 8.03.1941, s. 4.

⁶⁰ Domański, *Obrazki z zawodów sportowych*, „Wolna Łomża” nr 18, 16.02.1941, s. 4.

⁶¹ *18 tysięcy uczestników krosu komsomolskiego*, „Sztandar Wolności” nr 34, 11.02.1941, s. 4.

⁶² *120 tysięcy uczestników Wszechzwiązkowego komsomolskiego krosu narciarskiego*, „Sztandar Wolności” nr 35, 12.02.1941, s. 4.

⁶³ W. Kudelski, *W sporcie przodujemy*, „Sztandar Wolności” nr 33, 9.02.1941, s. 3.

⁶⁴ *O masowy rozwój sportu*, „Wolna Praca” nr 58, 16.05.1941, s. 1.

burżuazyjnego państwa polskiego sport narciarski był tylko zabawą bogaczy, przy władzy sowieckiej opanowują go tysiące ludzi z fabryk, zakładów przemysłowych, instytucji⁶⁵.

Zgodnie z informacjami podanymi w dniu rozpoczęcia zawodów narciarskich na terenie całego Związku Radzieckiego zgłosiło się do nich ponad 2 miliony młodzieży. W samej BSRR liczba ta wynosiła 120 tysięcy narciarzy i uczestników marszu pieszego, zorganizowanych w 25 908 drużyn narciarskich i pieszych⁶⁶. Największą liczbę uczestników wystawił obwód miński — 21 567 tysięcy zawodników w 4 698 drużynach, w pozostałych obwodach liczba ta przedstawiała się następująco: w obwodzie witebskim — 3 484, mohylewskim — 4 060 drużyn (16 000 uczestników), białostockim — 1 955 drużyn (16 020 uczestników), pińskim — 1 955, wilejskim 2 426, brzeskim — 1 900, baranowickim — 1 186 drużyn (14 280 uczestników)⁶⁷. W zorganizowanych w marcu 1941 roku biegach narciarskich w rejonie grajewskim wzięło udział około 1 900 sportowców⁶⁸. Prasa podkreślała, iż zarówno biegi narciarskie, jak i marsze piesze stanowią jedno z ogniw w programie wyszkolenia wojskowo-obronnego. Według prasy najlepsze wyniki uzyskały organizacje komsomolskie z Białegostoku, rejonu grajewskiego, krynkowskiego i knyszyńskiego⁶⁹.

W ocenie prasy w zimowych zawodach sportowych 1940/1941 roku wzięło udział ponad 6 milionów młodzieży i, jak podkreślano, był to masowy przegląd bojowego przygotowania młodzieży BSRR w latach 1939-1941⁷⁰. Wskazywano przy tym, że „sport narciarski jest jednym z najważniejszych sposobów masowego wychowania fizycznego, hartuje on bojownika, rozwija jego inicjatywę, uporczywość, męstwo i wytrzymałość”⁷¹, stanowiąc tym samym wstęp do intensywniej pracy na rzecz przysposobienia wojskowego w okresie wiosenno-letnim 1941 roku, a w konsekwencji do dalszego rozwoju całości systemu sowieckiej fizykultury na obszarze Zachodniej Białorusi. Wybuch wojny niemiecko-radzieckiej w czerwcu 1941 r. zakończył zarówno funkcjonowanie prasy, jak i realizowanej na jej łamach propagandy sportu.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ *Wszyscy na start komsomolskich biegów narciarskich imienia XXIII rocznicy Armii Czerwonej*, „Sztandar Wolności” nr 27, 2.02.1941, s. 4; *120 tysięcy uczestników Wszechzwiązkowego komsomolskiego krosu narciarskiego*, „Sztandar Wolności” nr 35, 12.02.1941, s. 4.

⁶⁷ *120 tysięcy uczestników Wszechzwiązkowego komsomolskiego krosu narciarskiego*, „Sztandar Wolności” nr 35, 12.02.1941, s. 4.

⁶⁸ *Młodzież garnie się do sportu*, „Sztandar Wolności” nr 57, 8.03.1941, s. 4.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ *Zawody gimnastyczne przeprowadzimy w sposób zorganizowany*, „Sztandar Wolności” nr 82, 6.04.1941, s. 1.

⁷¹ *Przed wszechzwiązkowymi zawodami narciarskimi związków zawodowych*, „Sztandar Wolności” nr 5, 7.01.1941, s. 4.

Змест

Фізкультура і г.зв. сацыялістычнае спартыўнае спаборніцтва ў Савецкім Саюзе былі часткай сістэмы ваеннай падрыхтоўкі. Пасля 17 верасня ўсе прынцыпы фізічнай культуры сталі абавязваць таксама на тэрыторыі былых паўночна-ўсходніх ваяводстваў Польшчы далучаных да Савецкай Беларусі. Спорт павінен быў тады выконваць прапагандысцкую ролю і быць доказам заклапочанасці ўлад здароўем грамадзян, а таксама адыгрываць патрыятычную ролю. У гэтым апошнім выпадку заангажаванасць у фізічнае ўдасканаленне было таксама меркай любові да савецкай радзімы. Да мабілізацыі грамадства ў карысць пашырэння фізкультуры заклікалі таксама польскамоўныя савецкія газеты. Абавязак абараняць савецкую айчыну патрабаваў ад грамадзян безупыннага дасканалення фізічнай спраўнасці будучых салдат Чырвонай Арміі. Ва ўсіх мясцовасцях прапагандавалася стварэнне спартыўных клубаў, а ўлады не шкадавалі грошай на ладжанне спартыўных спаборніцтваў. У г.зв. спартыўных маршах удзельнічалі тысячы чалавек з розных грамадскіх і прафесійных асяроддзяў. Асаблівае роля ў прапагандаванні спорту адводзілася школе, якая інстытуцыянальна рабіла сваіх падпечных удзельнікамі спартыўнага руху. Аб'яўляліся дні спартсмена, якім спадарожнічалі спаборніцтвы, шэсці — часам з тэатралізаванымі ваеннымі сюжэтамі. Спартыўныя спаборніцтвы арганізаваліся паміж школамі, калгасамі і прадпрыемствамі. У лыжных гонках і маршах, прысвечаных гадавіне Чырвонай Арміі ў лютым 1940 года, прыняло ўдзел больш за 120 тысяч чалавек.